

DOI 10.31558/2519-2949.2022.1.11

УДК 327.36:355.01

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6639-6218>

Паніна І. Г., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДОСЛІДЖЕННЯ МИРУ: ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

У статті здійснено спробу окреслення основних теоретичних перспектив у дослідженні миру. Авторкою проаналізовано динаміку характеристик миру в міжнародних відносинах і виявлено роль різних теоретичних підходів і наукових шкіл у формуванні концепту миру. Наголошується, що в умовах сучасного світового порядку важливо виробити спільне розуміння миру, ціннісні засади конфліктного врегулювання та дієві підходи до розбудови миру. Враховуючи зазначені завдання, потребує перегляду й переосмислення теоретичне підґрунтя розбудови миру з метою виділення найбільш перспективних напрямів досліджень. Зазначено, що теоретичні питання розбудови миру доволі рідко стають предметом наукових розвідок вітчизняних дослідників. Основні теорії миру були сформовані та розвинуті переважно закордонними науковцями, проте наявна суперечливість образів миру, серйозна дискусія і критика більшості концепцій миру, що породжує нові підходи й комплексні дослідження, відкриваючи шлях і українським вченим.

Авторкою статті визнається, що ліберально-ідеалістична парадигма є домінуючою в розумінні миру, тому її аналізу приділено значну увагу. Втім, у статті здійснено характеристику реалістичного бачення проблеми миру, яке разом із ліберально-ідеалістичною традицією формує основи рамки дослідження миру і становить так звану «ортодоксію». Детально окреслено неортодоксальні теорії, серед яких наукові розвідки Англійської школи міжнародних відносин, марксистів і неомарксистів, доробок критичних теорій, конструктивізму і постконструктивізму, а також охарактеризовано міждисциплінарні дослідження, головним серед яких виступає *Peace and Conflict Studies*. У статті здійснено аналіз і порівняння зазначених наукових підходів і шкіл, виявлено слабкі й сильні сторони досліджень, основні дискусії всередині й причини критики кожного з них. Робиться припущення про хибність і недоцільність дебатів про міжнародні конфлікти і війни в еру глобалізації та постправди, а натомість пропонується зміщення акцентів у теорії міжнародних відносин у бік формування сучасного концепту миру та мирного співіснування. Авторка наголошує, що кожна теорія і підхід мають власний концепт миру, але ця варіативність дозволяє розвинути широку дискусію про мир, запропонувати нові методологічно сумісні підходи і виробити сучасне комплексне розуміння миру, принципи та механізми його розбудови.

Ключові слова: мир, розбудова миру, ортодоксальні теорії миру, ліберально-ідеалістична традиція, реалізм, англійська школа міжнародних відносин, неомарксизм, критичні теорії, конструктивізм, *Peace and Conflict Studies*.

Постановка проблеми. Мир у політичному значенні зазвичай має два основних трактування: відсутність війни або стан політичних відносин, за яких війна є немисливою і неможливою. Тривалий час саме розуміння миру як стану не-війни домінувало і в теорії міжнародних відносин, проте мир є висококонцептуальною категорією, яка вміщує не лише політичний, а й емоційний і нормативний зміст: «Мир – це як засіб особистої та колективної етичної трансформації, так і прагнення очистити планету від вчинених людством руйнувань» [37, с.7]. Цей влучний вислів Ч. Вебеля демонструє, наскільки складною може бути категорія «мир», і варто погодитися, що в сучасному світі сприйняття і розуміння миру є набагато ширшим, ніж традиційне його трактування.

На сьогодні напрацьовано чимало концепцій миру, більшість із яких орієнтується на мінімалістичну версію миру в короткостроковій перспективі, тому і на практичному рівні мир сприймається як визначена даність, яку слід просто реалізувати, коли з'являється така можливість. За логікою неолібералів і школи *Peace and Conflict Studies* короткостроковий мир має бути замінений у довгостроковій перспективі миром, що створений і підтримується за загальноприйнятою «формулою». Питання полягає в тому, як врахувати інтереси і позиції різних акторів і які саме необхідно розставити акценти в розбудові миру. Кожна теорія і підхід мають власний концепт миру,

який має право на існування, проте необхідно виробити спільне розуміння миру, ціннісні засади конфліктного врегулювання та дієві підходи до розбудови миру, що неможливо без аналізу теоретичного підґрунтя.

Метою публікації є виявити роль різних теоретичних підходів і наукових шкіл у формуванні концепту миру, окреслити і порівняти основні моделі миру й визначити теоретичні перспективи у подальшому дослідженні миру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання розбудови миру нечасто стають предметом наукових розвідок вітчизняних дослідників. Основні теорії миру були сформовані й розвинуті переважно закордонними експертами і представлені значним науковим доробком. Більшість робіт вже стали класикою теорії міжнародних відносин, і саме на них, передусім, спирається авторка цієї статті. У цьому огляді представлені здобутки теоретиків реалістичної та ліберально-ідеалістичної традиції, конструктивізму, структуралізму, критичних теорій і міждисциплінарних досліджень.

Друга велика група досліджень – узагальнюючі праці з теорії міжнародних відносин [34], про війну і мир (наприклад, К. С. Грей «Війна, мир і міжнародні відносини: вступ до стратегічної історії» [19] і Д. Франсіс «Переосмислюючи війну і мир» [16]), про мир і розбудову миру (монографія О. Річмонда «Мир у міжнародних відносинах») тощо.

Третя група зарубіжних досліджень представлена статтями і присвячена аналізу окремих теоретичних підходів і шкіл або різних концептів миру. С. Мюллер здійснив пошук зв'язків між концептом миру і теоріями модерну та модернізації [27]. Дж. С. Леві у статті «Причини війни і передумови миру» розкрив особливості реалістичної версії миру [25]. М. Говард у монографії «Винайдення миру і переосмислення війни» розмірковує про логіку війни, розвиток концепту миру в системах міжнародних відносин і доводить архаїчність реалістичної парадигми щодо пояснення миру [21]. Російська дослідниця Є. Окунева, навпаки, симпатизує реалістам і критикує лібералів [5]. Г. Патомакі аналізує концепт миру в критичних теоріях [31]. Чимало науковців роз'яснюють сутність ліберально-ідеалістичної концепції миру в контексті сучасних безпекових викликів і глобалізації: М. Дойл [14], Р. Когейн [22], К. Лейн [24], Дж. Оуен [30] та інші.

Українські дослідники аналізують здебільшого концепт миру крізь призму ортодоксальних теорій. А. Багінський зосередив свою увагу на концепції ліберального миру [1], а Д. Коротков здійснює порівняльний аналіз підходів реалістів, ідеалістів і лібералів відносно миру з фокусом на теорії демократичного миру [4]. Монографія Г. Яворської та Б. Парахонського «Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл» є цікавим дослідженням, яке розкриває сутність миру через безпекову та стратегічну парадигму з акцентами на питаннях мови війни, ідентичності, цінностях і смислах [7]. Комплексних досліджень, присвячених порівнянню й критиці неортодоксальних теорій миру, в українській історіографії немає. У зарубіжній історіографії наявна суперечливість образів миру, тому відбувається серйозна дискусія і критика більшості концепцій миру, що породжує нові підходи й комплексні дослідження, відкриваючи шлях і українським вченим. Потребує перегляду й переосмислення теоретичне підґрунтя розбудови миру з метою виділення найбільш перспективних напрямів наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. «Великі дебати» були тривалий час ядром теорії міжнародних відносин і стимулювали її розвиток в рамках реалізму, ідеалізму (лібералізму), марксизму, критичної теорії, конструктивізму, постструктуралізму, а пізніше – низки міждисциплінарних досліджень. Ліберально-ідеалістична і реалістична традиція в теорії міжнародних відносин сформувала рамку дослідження миру і, погоджуючись із термінологією британських наукових шкіл, становить так звану «ортодоксію».

Ідеалістичне бачення міжнародних відносин спирається на різні поняття інтернаціоналізму та взаємозалежності, миру без війни, роззброєння та надії на те, що війна може бути врешті-решт викоріненою. Лібералізм, своєю чергою, розробив моральний образ вільних індивідів у суспільній домовленості з представницьким і доброзичливим урядом, оформлений демократичними та прозорими інституціями, які відображають ці принципи. За логікою ідеалістів і лібералів, люди віддають перевагу миру, свободі, процвітанню, реалізації своїх прав, тому міжнародні відносини є або мають бути зоною миру. Відтак, мир – це об'єктивна істина, пов'язана з повною легітимністю. Категорія «мир» для представників ліберально-ідеалістичної традиції є ідеальною. Вона є заснованою на універсальних нормах, тому розглядається як досяжна глобальна мета.

У рамках ліберально-ідеалістичної традиції можна виділити наступні напрями, кожен з яких зробив свій внесок у дослідження миру.

Ідеалізм (Аристотель, Б. Спіноза, Е. Роттердамський, Дж. Локк, Дж. Бентам, В. Пенн) сформулював тезу про мир як благо і перелік основних засобів гарантування й підтримки миру. Зокрема, в період Нового часу розробляються численні «мирні плани» і «проекти миру» на основі християнської етики та капіталістичних цінностей. Так виникає теза про ліберальну державу, яка піклується про власних громадян, сприяє реалізації ними основних своїх прав і свобод, гарантує право приватної власності, мирно співіснує з іншими державами. Саме з таких держав має складатися світ, адже це прямий шлях до міжнародного миру та безпеки. Головна мета – досягти такого стану загального миру, який уособлює повну «суспільну, політичну і економічну гармонію» [32, с.14].

Ліберальний інтернаціоналізм базувався на ідеї «вічного миру», в основі якого категоричний імператив І. Канта. Видатний німецький філософ писав: «Розум, як вища законодавча моральна сила, категорично засуджує війну, як випробування прав і ставить мир як безпосередній обов'язок» [16, с.78]. І. Кант мріяв про припинення війн в усьому світі й співіснування держав у вічному мирі [3]. Фактично це ідеальна модель ліберального порядку, заснованого на його цінностях і принципах. З іншого боку, в рамках ліберального інтернаціоналізму не виключалися оборонні війни, що є цілком виправданим і навіть зараз міститься в ст.51 Статуту ООН [35].

Ліберальний імперіалізм спирався на версію миру, яка передбачала втручання у внутрішні справи інших держав заради загального блага, а також «цивілізаційну» місію метрополій у мирному розвитку залежних територій і народів. Режими і норми, які гарантували мир, встановлювалися провідними гравцями – імперіями. Отже, рамка миру окреслюється гегемонією і пануванням.

Після Першої світової війни категорія «мир» набула нових властивостей і розуміння: гуманність, правосуддя, роззброєння, безпека, співпраця – стали основою нової моделі миру. У таких умовах розвивається *ліберальний пацифізм* (М. Ганді, А. Е. Циммерн, Ф. Ноель-Бейкер), головна ідея якого полягала у трансформації міжнародної системи таким чином, щоб у світі панував справедливий світовий порядок, заснований на ненасиллі та роззброєнні. На думку О. Річмонда, пацифізм по своїй суті спрямований на превенцію: він має на меті боротьбу з причинами конфліктів, припинення й запобігання війнам шляхом створення сприятливих для миру умов [32, с.31]. Ліберальний пацифізм сприяв розвитку досліджень соціальних коренів конфліктів й інструментів попередження насилля.

Ліберальний інтервенціонізм зосередив увагу на дослідженні передумов миру з акцентом на питаннях ідентичності. Він розвинув тезу про ліберальну демократію і реалістичність мирного співіснування. Як і всі розглянуті вище напрями, ліберальний інтервенціонізм базується на визнанні універсальних норм і принципів як основи миру та безпеки, проте ця ідея була розвинута на інституційному рівні, що призвело до появи норм міжнародного публічного права і міжнародних режимів, які обмежують війни і сприяють мирним відносинам [19, с. 264]. Нова модифікація концепту миру передбачала його просування будь-якими засобами, навіть шляхом інтервенції чи «насадження» демократії.

Ліберальний інституціоналізм актуалізував питання внутрішнього та зовнішнього ліберального управління з метою гарантування миру. Ліберальний мир може бути спроектований і доведений до всіх, хто потребує будівництва та соціалізації держави та міжнародних відносин [32, с.34]. Створення ООН ознаменувало втілення в життя ідеї спеціальної глобальної інституції, яка розбудує міжнародну архітектуру, спрямовану на збереження миру, гарантування безпеки і пов'язаного з ними сталого розвитку.

У роки «холодної війни» та в постбіполярний період були сформовані численні *неоліберальні концепції і теорії* (Р. Когейн, Дж. Най, М. Дойл, Б. Рассет, Дж. Оуен та інші). Усі вони визнають базовими ліберальні цінності, норми і принципи, на основі яких діють міжнародні інституції – гаранті міжнародного миру. Саме вони сприяють мирному співіснуванню та координації політик між урядами держав світу. Неоліберали були і є ідеологами та фундаторами універсальних програм попередження конфліктів і забезпечення миру. Неофункціоналіст Д. Мітрані висував ідею так званих «інтелектуальних та політичних рамок для збереження та захисту миру» [6].

Досягненням неолібералів (переважно представників *неоліберального інституціоналізму* – Л. Мартін, Р. Когейн) варто вважати залучення нових акторів міжнародних відносин до розбудови миру. Міжнародні інституції мають стати посередниками і майданчиками для побудови відносин взаємності, атмосфери діалогу і співпраці [23, с.45-46]. Важливою умовою, на думку Р. Когейна є відкрите міжнародне економічне середовище [22, с.171]. Невдачі в досягненні миру неоліберали перекладають на державні й міжнародні інституції, які не виконують взяті на себе зобов'язання в гарантуванні миру й безпеки, тому і результатом стає негативний, а не позитивний мир [32, с. 11]. Втім, в рамках неоліберального інституціоналізму було розроблено превентивні заходи, моделі

конфліктного менеджменту, переговорні моделі та інші механізми розбудови миру.

Отже, ліберально-ідеалістична традиція запропонувала позитивну епістемологію миру, сформувала візію миру та його розуміння, розробила методологію ідентифікації причин конфліктів і перешкод для миру, а також заклала основи дискусії про мир. Ліберально-ідеалістична традиція пропонує ліберальну версію миру, який існує в рамках міжнародного права, ліберальних економічних норм і функціональної системи управління. Такий мир є досяжним, універсальним і базованим на мережі інституцій і організацій, хоча певні актори можуть впливати на його досягнення, маючи необхідні ресурси, в т.ч. інформаційні.

Реалізм розглядає міжнародні відносини як відносну анархію, керовану могутнім гегемоном або міжнародною системою, що виробляє базовий міжнародний порядок, обмежений в часі й просторі, який намагається управляти або пом'якшувати конфлікти. Традиційно увага реалістів зосереджена більше на причинах війн і людській природі насильства, а не на питаннях миру, адже війна є інструментом політики і елементом світового порядку [21, с.26]. Мир для реалістів – гра з нульовою сумою. Мир і війна змінюють один одного в нескінченному, хоча й нерегулярному циклі [19, с. 264]. Більшість реалістичних підходів описують таку форму миру, яка була б особисто прийнятною (кожна держава має власне уявлення про мир). Існує лише обмежене розуміння миру в рамках державних кордонів, яке проектується потужними акторами відповідно до їхніх інтересів.

На думку реалістів, міжнародна система побудована на ієрархічній основі. Визначальними є ролі акторів, які відстоюють власні інтереси, що означає наявність небагатьох спільних цінностей, які скоріше є інтересами, що виходять за межі внутрішньої політики. Мир у цих умовах походить від територіальних одиниць, які мають намір захищати свою ідентичність та інтереси, тому є вкрай обмеженим і по суті недосяжним або наявним у його негативній версії, тобто «відсутності організованого колективного насилля» [17, с.17]. Отриманий таким чином негативний мир є «миром переможця» (англ. «victor's peace») і має в основі баланс сил або панування, сприйняття загрози та прославлення національних інтересів, коли інші актори або переможені, або поза грою [32, с.52].

Класичний реалізм (Фуکیدід, Т. Гоббс, Г. Моргентау, Р. Арон, Дж. Міршаймер) намагається пояснити природу насильства, тому мир розглядається в дещо спрощеному вигляді, як антитеза війни. За Т. Гоббсом, весь світ – конкуренція і нескінченні насильницькі конфлікти, а мир – це відсутність війни, період підготовки до війни [37, с.7]. Т. Гоббс вважав, що спонуканням людини до миру був «страх смерті» [20, с.4]. Кожна людина прагне миру, але якщо не може цього зробити, то шукає переваги війни. Зрештою, мир і безпека досягаються не через консенсус або «внутрішнє просвітлення», а завдяки нав'язаному ззовні порядку, уособленням якого є держава [20, с. 4]. Для Г. Моргентау мир – це стан балансу сил між державами, який не варто ідеалізувати [26, с. 4-15]. Р. Арон вважав недоцільними завойовницькі війни на сучасному етапі, але конфлікт є нормальним явищем для міжнародних відносин, тому і досліджувати, на його думку, варто стан війни, а не миру [11, с.591-600]. Мир є неможливим, а війна – не вірогідна. Французький вчений виділяє три типи миру, в основі якого домінування: мир силою (англ. «peace by power»); мир за вдовolenням, або довірчий мир (англ. «peace by terror / by impotence»); мир через терор, або за безсиллям (англ. «peace by terror / by impotence») [20, с.6].

Сучасні реалісти часто описують мир в рамках класичного реалістичного сприйняття, в якому мир розглядається крізь призму стратегічного бачення суверенною державою власної версії миру, тобто він є результатом гегемонії або колапсу системи [32, с.56]. Наприклад, Дж. Міршаймер і К. Волтц вважають мир дуже обмеженим, окресленим природним збігом інтересів, а не механістичним реформуванням або управлінням інтересами чи ресурсами [19, с.275; 36]. О. Річмонд пише, що війну навіть можна розглядати як «джерело миру», яке виснажує опонентів і їх ресурси [32, с.11]. Американський воєнний історик Е. Люттвак навпаки зазначає, що так само, як війна може бути джерелом миру (через перемогу або кульмінацію), «мир може бути джерелом війни... навіть якщо мир є лише негативною абстракцією... умова миру, тобто відсутність війни, може створити передумову для війни» [20, с.5]. Д. Франсіс, навпаки, критикує реалістів, категорично не погоджуючись з такими тезами і вважаючи, що мир – це стан, у якому культура людей, структури, в яких вони живуть, стосунки між ними, ставлення та поведінка, які вони демонструють, характеризуються взаємною повагою, тому спробу досягти миру війною порівнює зі спробою «виростити інжир з будяків»* [16, с.42]. Д. Франсіс наполягає на тому, що альтернативи війни ніколи не вичерпуються, але навіть негативного миру неможливо досягти через порушення безпеки інших [16, с.50].

Неокласичний реалізм (Г. Роуз, Р. Гілпін, Ф. Закарія) в основі має тезу, що зовнішньополітичні дії конкретних держав формують стан міжнародної безпеки. Р. Гілпін поділяв тезу ліберального

імперіалізму, що імперський мир забезпечує порядок у міжнародній системі, оскільки обмежував амбіції держав кинути виклик «стабілізатору», тобто державі-гегемону [20, с. 6]. *Неореалісти* погоджуються з неолібералами, що міжнародна співпраця сприяє миру, але задля миру можуть створюватися альянси, вестися війни та відбуватися різного роду конфронтації. Вони пишуть не про мир, а про цивілізаційний конфлікт, змагання за гегемонію між США, КНР і ЄС і продовження логіки ядерного стримування [32, с.52].

Геополітичний підхід в рамках неореалізму описує загальну картину світу, стан безпеки в якому контролюють «центри сили» або «стрижневі держави» (С. Гантінгтон, З. Бжезінський). Наголошується на збільшенні ролі регіонів, але США – основний гарант миру і безпеки. Євразія є тим «центральною континентом світу», від стабільності якого залежить глобальний мир [2, с.22-23]. На думку Зб. Бжезінського, світова система стабільна лише там, де американське панування спирається на сумісні та подібні суспільно-політичні устрої, пов'язані багатосторонніми угодами та домовленостями [2, с.41]. С. Гантінгтон вважає найбільшою загрозою миру зіткнення цивілізацій, і лише міжнародний порядок, заснований на цивілізаціях, є надійним засобом попередження війни [9, с.532].

Оборонний реалізм (К. Волтц, Р. Джервіс, С. ван Евера, Д. Копеленд, Дж. Міллер, С. Волт) не є єдиним у розумінні засобів досягнення миру: прибічники цього підходу розвивають теорії балансу сил, балансу загроз, демократичних змін, співпраці великих держав тощо. К. Волтц стверджував, що держави прагнуть до мирного співіснування, миру й добробуту, проте поведінка держав буде відрізнятися залежно від цілей, які вони собі ставлять [34, с.42]. Втім, оборонний реалізм поділяє думку про відносність безпеки й можливість досягнення негативного миру шляхом відносного домінування. Сприйняття міжнародної системи різними акторами впливає на конфліктність і тривалість миру.

Наступальний реалізм (Дж. Міршаймер, Ф. Закарія, К. Елман, Дж. Куглер, Р. Швеллер, У. Волфорт) поділяє ідею прибічників оборонного реалізму про гегемона як гаранта стабільності. Інтереси держав не співпадають, тому конфлікт, на думку неореалістів, є завжди. Актори, відповідно, вступають у суперечку. Ф. Закарія в нещодавній своїй статті «The United States and China are locked in a Cold Peace» висунув ідею так званого «холодного миру», який демонструє специфічні відносини економічної взаємозалежності й боротьби за світове лідерство між США і КНР [39]. Такий мир не можна порівнювати зі станом «холодної війни», але в його основі теж лежить баланс сил і боротьба за союзників, партнерів і вплив.

Велику дискусію серед неореалістів і неокласичних реалістів викликала теорія демократичного миру. Як результат – найбільш конструктивна критика цієї теорії. *Теорія демократичного миру*, яка бере свій початок від ліберального інтернаціоналізму стверджує, що ліберальні демократії є миролюбні за своєю природою і між собою не воюють, адже мають спільні цінності й економічні зв'язки. На держави впливають фактори стримування від конфліктів (ідеологія, економічна взаємозалежність, громадська думка, бюрократичний апарат, міжнародне право й міжнародні зобов'язання тощо). Мир, відповідно, можливий через поширення ліберально-демократичних цінностей. М. Дойл [14] і Б. Рассет [33] заклали основу масивної доказової бази теорії, тому їхні дослідження можна вважати основою концепту демократичного миру.

Втім, саме сумніви в емпіричних дослідженнях породили дебати навколо теорії демократичного миру. На думку українського дослідника Д. Короткова, наукова суперечка Д. Бабста, М. Смолла та Д. Сінгера була першим дискурсом лібералів і реалістів на основі доказів щодо ролі війни в світовому співтоваристві і шляхів її уникнення [4, с.90]. У 1995 році реалісти Г. Фарбер і Дж. Гова провели масштабне дослідження і виявили, що статистично можна судити про «демократичний мир» тільки після Другої світової війни [15, с.18, 27; 4, с.91]. Дослідники погодилися, що дійсно демократії воюють рідше, але протиріччя між ними завжди є; були навіть приклади оголошення війни демократією, хоча реальних збройних зіткнень не було [15, с.14, 21]. Важко вважати війни між великими державами просто протистоянням між демократією та авторитаризмом (приклад Першої світової війни), більше того до 1914 року демократії були більше схильні до війни, ніж інші режими [15, с.30].

К. Лейн також критикує неолібералів і вважає, що демократична співпраця і взаємне стримування є малоімовірними, адже сильний гравець завжди намагався змусити слабшого піти на поступки [24]. Силова політика була ключовим механізмом під час криз між демократичними державами. Демократичні держави не є пацифістськими: вони такі лише між собою, але агресивні по відношенню до недемократичних держав [5, с.7]. Демократія може бути вигідно дестабілізувати політичний режим інших демократій.

У. Томпсон довів, що демократії із задовільною зовнішньою політикою опинились географічно в більш безпечних умовах, тоді як держави з небезпечним станом, які важко здобували демократичний устрій, проводили непередбачувану зовнішню політику [5, с.7]. Відтак, норми та цінності можуть застосовуватись демократичними державами вибірково, залежно від ситуації. Варто вбачати природу миролюбних демократій та причини їх такої поведінки саме не в інституційних обмеженнях чи певних інституційних цінностях, а в конкретних військово-політичних стратегіях [5, с.7].

Остання теза реалістів проти теорії демократичного миру полягає в тому, що суспільна думка не завжди миролюбна та взагалі, на їхній погляд, не має жодного значення, адже фінальне рішення буде прийматися закритими колами таємно. Існує дискусія щодо прозорості характеру ведення зовнішньої політики демократичними державами, оскільки певні моменти, особливо, пов'язані з військовою сферою, можуть замовчуватися. Громадської думки може бути недостатньо для стримування чинного уряду. Крім того, не всі демократії однакові: рівень впливу громадської думки на політичні рішення в різних державах може відрізнитися.

Самі ліберали також критикували певні положення теорії демократичного миру. Ж. Атталі, П. Аснер, Е. Тодд наголошують, що вірогідність війни постійно існує, адже і самі демократії в будь-який момент можуть перестати бути такими, якщо ініціюють війну [5, с. 8]. Е. Тодд зауважує: приводом до війни може стати те, що демократія перетворюється на олігархію або за відсутності власної інституції, здатної розв'язати конфлікти [8, с.18].

Дійсно, реалізм є привабливим для влади й політичної еліти, тому що продукує прагматичні й швидкі рішення, навіть в умовах кризи, але не сприяє розвитку «мирного мислення». Варто звернути увагу на те, що критика реалістів позитивно вплинула на розвиток методології дослідження причин війни і передумов миру, сприяла формуванню емпіричної бази з розбудови миру, розширила рамки дослідження миру. З іншого боку, абсолютно доречною є і критика реалістів. Дж. Еррера наголошує, що збереження балансу сил насправді спричиняє більшу нестабільність, ніж його відсутність, через потенціал стійкої конкуренції [20, с.6].

Отже, домінуючий спосіб мислення більшості сучасних теоретиків міжнародних відносин і політиків – це логіка стратегії, яка охоплює збереження миру так само, як і ведення війни, тобто негативна епістемологія миру виникає із стратегічного мислення і відображає реалістичні концепції міжнародних відносин. З іншого боку, ліберально-ідеалістична традиція є домінуючою в розумінні категорії «мир». Саме ідеалізм сформував візію миру, його розуміння і заклав основи дискусії про мир. Відтак, маємо сформовану концепцію ліберального миру, яка поділяється прихильниками як реалістичної, так і ліберально-ідеалістичної традиції. Мир сприймається як досяжна глобальна мета, але є географічно обмеженим, визначеним територією, культурою, ідентичністю та національними інтересами. Він формується на базі цінностей, але має ієрархічну інституційну основу «згори-вниз» або орієнтовану на суспільство рамку за принципом «знизу-вгору». О. Річмонд пропонує розглядати такий ліберальний мир як вісь, що позначає ліберал-реалізм, в якому сила, керована державами, лежить в основі демократичних та ліберальних політичних, соціальних та економічних інститутів ліберальної політики [32, с.13]. Ця вісь пояснює і насильство, і порядок, і те, як вони пов'язані між собою в обслуговуванні внутрішнього та міжнародного порядку.

Розглянутий вище «великий наратив» про мир було сформовано ліберально-ідеалістичною та реалістичною традицією, але ця проблематика стала невід'ємною частиною альтернативних, не ортодоксальних теорій.

Структуралізм і марксизм розглядають мир як такий, що полягає у відсутності певних видів структурного насильства, часто в структурах, що сприяють економічному та класовому пануванню. Марксистські підходи зосереджені на поділі ресурсів через справедливу міжнародну економіку та реформу неоліберальної стратегії торгівлі та розвитку, а також транснаціональних підходах до глобальної політичної та соціальної комунікації, покликаної створити більш чесну комунікацію, діалог та взаємодію. Марксистки ставлять питання, чи можна протистояти структурній несправедливості й нерівності, щоб створити більш амбітний мир – класовий мир без структурного насилля [32, с.59, 61]. Марксистська версія миру, досягнута шляхом революції, опору капіталізму та реформ по факту є більш жорсткою формою миру, ніж реалістичний негативний мир. Отже, соціальна та економічна справедливість лежить в основі концепції миру марксистів.

Франкфуртська школа міжнародних відносин (Г. Маркузе, Т. Адорно, М. Коркхамер) зробила найбільший внесок в розвиток марксистського концепту миру, пов'язаного зі світовою політичною економікою, експлуатацією найслабших акторів міжнародних відносин і потребі радикальних

реформ. Неомарксистки визнають домінування транснаціонального альянсу на основі неолібералізму з лідерством США і Заходу. Цей альянс концентрує в собі глобальний капітал і мережу міжнародних інститутів. Трансформація світового порядку можлива (колективний опір гегемонії), але війни та конфлікти є неминучими через нерівність держав і суспільств [34, с.20-21]. Відтак, мир можна розглядати з точки зору розвитку та справедливого розподілу ресурсів, оскільки світова економіка визначає поведінку ключових акторів. Це порушує питання емансипації особистості, забезпечення добробутом та спільного користування ресурсами в суспільстві незалежно від політичної, економічної чи соціальної ієрархії [10]. У такому світі зменшується роль держав і розвивається потенціал міжнародних рухів і неурядових організацій.

Натхненний марксизмом *структуралістський погляд на мир* представляє його як стан, який спирається на соціальну справедливість, рівність та систему міжнародної торгівлі, коли держави і актори організовані не ієрархічно відповідно до соціально-економічних показників [32, с.14]. Мир у цих умовах досяжний, але лише після масових і, ймовірно, революційних потрясінь у міжнародному масштабі. Новий порядок представляє інтереси робітників і суспільства, а не політичних еліт.

Теорія залежності роз'яснює, що мир – категорія, яка не стосується «країн третього світу»: будь-який мир, що існував, залежав від виживання глобальної економічної та політичної ієрархії, у якій «бідні завжди залишалися бідними» [32, с. 64]. Теорія світ-системи І. Валлерстайна вийшла за межі вузького фокусу на Заході, й базувалася на вірі у силу, яка спроєктує майбутній мир [34, с.123-124]. Мир підриває економічна несправедливість і експлуатація, які відображають соціальну і політичну нерівність. Світ-системна теорія пропонує мир на основі глобальної економічної рівності й виправленні структурного насильства, присутнього в цій системі й міжнародних інституціях [34, с.123]. Втім, такий мир у руках якоїсь інституції, що управляє від імені емансипованого робочого класу, може бути «химерою», більш негативним миром, ніж мир реалістів [32, с.71]. Неомарксистки і структуралісти критикують реалістів і лібералів за те, що вони маскують цю нерівність під виглядом діяльності глобальних інститутів в рамках «миру переможця» або «ліберального миру» [32, с. 65].

Неомарксистська критика «теорії демократичного миру» полягає в акцентуванні уваги на третій державі і питаннях конкуренції [32, с. 64]. Конкуренція не обов'язково повинна привести до прямої військової конфронтації. Замість цього конфлікт може виникнути в третій державі на периферії. Розрахунок економічних витрат не завжди є елементом для запобігання конфліктів: у деяких випадках він може навіть стимулювати їх. Жодна країна ніколи не буде повністю застрахована від того, щоб не скотитися до занепаду і, в кінцевому рахунку, до авторитаризму і перейти в групу недемократичних держав-«аутсайдерів».

Конструктивізм (А. Вендт, Ф. Краточвіл, Н. Онуф), як і реалізм, вважає державу джерелом порядку і миру, обмежену лідерами або певним інституційним співробітництвом, проте розглядає культуру, інформацію, ідентичність й ідеологію як фактори, що змінюють поведінку держави. Держави гарантують безпеку через підтримку уразливості інших, а міжнародні інститути і організації зміцнюють своїми ініціативами держави, тому що несуть спільні цінності. З точки зору суспільного конструктивізму, мир може бути прагматичним, ідеалістичним і навіть створеним учасниками, які мають ресурси та широкий консенсус щодо забезпечення як соціальної легітимності, так і матеріальної цінності [32, с.9]. А. Вендт вважає, що мир може бути побудованим ліберальною державою [38]. Конструктивізм передбачає наявність ліберальної держави-гегемона, яка буде підтримувати мир і домінувати, що фактично поділяє гібридний концепт ліберального миру.

Конструктивісти також активно критикують «теорію демократичного миру» (М. Германн, Ч. Кіглі, Б. Фарнхам, Т. Рісс-Каппен, Дж. Васкес). Для конструктивістів демократія є символом, який допомагає ідентифікувати ворога або друга на міжнародній арені, але не гарантія того, що такі держави не вестимуть війни. Вони критикували теорію демократичного миру за термінологічну неузгодженість поняття «демократія», недостатнє врахування соціокультурних факторів і залишення поза увагою проксі-воєн, таємних поставок зброї демократіями у зони конфлікту тощо [5, с.8].

І. Орен критикує лібералів, тому що концепції демократії та ліберальної думки є нестабільними у часі [29]. Фактично, вони залежать від внутрішнього та міжнародного контексту, в якому знаходиться держава. Мирний стан може бути характерним для конкретної ситуації на міжнародній арені, а авторитарні лідери можуть вести себе миролюбно, адже бояться позбутися влади [5, с.8]. Дж. Оуен і Є. Окунева критикують практичну реалізацію «теорії демократичного миру», адже американські президенти, на їхню думку, вибірково застосовували ліберальні критерії [5, с.8; 30].

Структуралісти і представники критичної теорії створювали новий словник в галузі міжнародних відносин і нові концепти. Вони зацікавлені у виявленні структури гегемонії та

панування. На їхню думку, миру заважає гегемонія, «орієнталізм» або методологічні й онтологічні бар'єри, зведені традиціями ліберального постпросвітницького раціоналізму та інституціоналізму [32, с.12]. Як і реалісти, вони розглядали проблему трансформації форм насилля і війни і, відповідно, системи влади. Критичні теоретики та постструктуралісти бачать більшу двозначність у мирі та війні та визнають, що мир буде досягнутий лише у плюралістичних формах шляхом розкриття відносин між владою, дискурсом і способами обмеження поведінки акторів.

У центрі *критичної теорії* (Р. Кокс, С. Сміт, К. Бус, В. Джонс) – не держава, а людина, адже держави й інституції можуть не тільки гарантувати безпеку, але і загрожувати безпеці людей. Мир може бути досягнутий тільки через звільнення людей від певних обмежень (фізичних, соціальних, економічних, політичних), які перешкоджають їм здійснювати вільний вибір. Версія миру критицистів – мир через емансипацію (англ. «emancipatory peace») [32, с.85].

Основні акценти у дослідженнях критицистів і структуралістів були розставлені на з'ясуванні типу мислення й ідеологічної основи сфери міжнародних відносин. Е. Лінклейтер, М. Діллон, Дж. Рейд вважають, що ключ до розуміння причин сучасних воєн і, відповідно, шляхів досягнення миру лежить в розумінні сучасного типу мислення [27, с.35]. Е.Лінклейтер пише про «вільний мир» (англ. «pacifistic core»), яка знаходиться в Європі, і вважає цілком можливим перетворення наявної міжнародної системи, в основі якої конкуренція, на «універсальну комунікативну спільноту» (англ. «universal communication community») шляхом модернізації. У результаті діалог має замінити силу і панування і стати запобіжником війни. М. Діллон і Дж. Рейд більше зосередили увагу на ідеологічній рамці війни в межах лібералізму [27, с.35]. Гіпотетично обидва підходи погоджуються, що маргіналізованих акторів варто визнавати, а дискурси і практику панування слід усунути за допомогою радикальних реформ.

Постструктуралізм не заперечує можливості миру, який відображає повсякденне життя, гібридність та особисту свободу волі. Виникає питання, чи може існувати загальний мир або декілька станів миру, тому в рамках цієї теорії визнається можливість співіснування різних концепцій миру, які мають замінити мир як результат домінування й перемоги [32, с.9].

Отже, критична теорія та постструктуралізм «малюють» емансипаційний мир на основі справедливості, ідентичності та представництва у множинних формах, які дозволяють маргіналізованим акторам (жінкам, дітям, меншинам) і екологічним факторам бути взятими до уваги. Критична теорія прагне до універсальної основи за допомогою етичних форм спілкування, а постструктуралізм – насторожено сприймає її правдоподібність. Втім, ці підходи розробили позитивну епістемологію миру, пропонуючи різні його виміри та методологію побудови миру на основі ліберально-реалістичного бачення безпеки й ролі міжнародних інституцій. О. Річмонд зауважує: «Все ще існує сильне відчуття того, що мир як ідеальна форма може бути досягнутий в рамках розуміння критичної теорії» [32, с.15].

Англійська школа міжнародних відносин (Б. Бьюзан, Х. Булл, Е. Карр, Дж. Лоусон) перебувала під впливом непаціфістської теорії християнської етики та «справедливої війни», віддзеркалюючи історичні та дипломатичні проблеми міжнародного порядку [32, с.74]. Вона сформувала ідею секторальної безпеки і визнавала виключно оборонне застосування сили [12, с.25], хоча з'являється в період, коли раціоналізм, позитивізм, реалізм і структуралізм не могли пояснити феномен «холодної війни». В рамках школи з'явилася дискусія про цінності, ідентичність і права людини, що є особливо актуальним в контексті врегулювання конфліктів.

На думку мислителів англійської школи, міжнародні норми завжди були обмеженими. Вони пропонують *peace through international society*: «міжнародна спільнота», заснована державами на спільних цінностях та інтересах, є базою для миру [32, с.75]. Шлях до миру полягає у виявленні, розвитку та розширенні міжнародного співтовариства, яке опікується дотриманням прав людини. Права людини пропонувалося розглядати як міжнародний нормативний стандарт, а за їх відсутності – створювати коаліції ліберальних демократій, уповноважених використовувати силу, щоб сприяти їх гарантуванню [13, с.78-79]. Отже, мир може бути експортований і ототожнюється з ліберальною природою держави, яка гарантує безпеку й управляє за допомогою справедливих і прозорих транснаціональних механізмів обміну та комунікації. Такий мир знаходиться десь посередині між балансом сил і стабільними відносинами всередині міжнародного співтовариства.

Критика англійської школи полягає в тому, чи може «експорт» миру через міжнародну спільноту бути основою для сталого розвитку. Деякі дослідники називали такий порядок «м'якою заміною колоніальної імперії, контрольованої імперським гегемоном» [32, с. 76]. На захист англійської школи варто додати, що вона запропонувала позитивну версію миру, засновану на міжнародній

спільноті держав, ліберальних свободах і дотриманні прав людини, підкріплених колективною угодою про гарантування безпеки.

Як зрозуміло з описаного вище, більшість сучасних теорій миру зводиться до *дискусії про ліберальний мир*. Український дослідник А. Багінський називає ліберальний мир проявом неоліберальних практик, в основі яких ідея індивідуалізму та домінування глобальних фінансів, втілених у транснаціональних інститутах [1, с.16]. Британські дослідники вважають ліберальний мир тісно пов'язаним з ортодоксальною теорією міжнародних відносин. На думку О. Річмонда, його можна розглядати як «результат гібридизації лібералізму та реалізму, як вісь, що позначає ліберал-реалізм, в якому сила, керована державами, лежить в основі демократичних і ліберальних політичних, соціальних та економічних інститутів ліберальної політики [32, с.13]. Ця «вісь» пояснює насильство, порядок і їх взаємозв'язок в контексті внутрішньої і зовнішньої політики.

Критика концепції ліберального миру стала традиційною в теорії міжнародних відносин. Ліберальний мир критикують за односторонність і нав'язування «згори-вниз», шаблонність та одноманітність, а також неможливість працювати зі структурними причинами конфлікту [1, с.17].

Основні претензії реалістів зосереджуються навколо так званої «рамки ліберальної дилеми»: щоб досягти ідеалістичного погляду на мир, спочатку має бути відповідний фундамент (відправною точкою миру може бути чистий лист (лат. «terra nullis»), перемога, угода, припинення вогню або договір) [32, с.23]. Виходить, що насильство часто передує миру і дійсно створює фон для настання миру, який потім можна створити за допомогою ліберальних та плюралістичних інструментів. Фактично ліберальний мир конструюється тими, хто має матеріальні ресурси та нормативні легітимності, тобто ресурси, необхідні для ведення війни, або такі, що можуть бути спрямовані на мирне будівництво. Як належне сприймається справедлива війна, законна самооборона і застосування сили в розбудові миру, якщо всі інші методи не працюють, тобто цей концепт спирається на деякі тези реалістів.

Наступна претензія стосується консенсусу: ліберальний мир – це по суті «аномальна угода», а не широкий консенсус [32, с.6]. Формули миру мають дотримуватися усі без винятку, і навіть якщо це спирається на примус або вторгнення. Нав'язування моделі ліберальної демократії у транзитних суспільствах є проблематичним, адже мир впроваджується у середовищах, де він може бути відсутнім раніше. У результаті мир будується відповідно до прагматичних інтересів тих акторів, найбільш залучених у процес миробудівництва або під егідою міжнародних організацій, які зацікавлені у позитивному результаті. Так виникає напруга в питаннях гуманітарної інтервенції, державного будівництва, постконфліктного врегулювання тощо. Структуралісти критикують ліберальний мир за відсутність належної уваги до соціальної справедливості та законності.

Не лише концепція ліберального миру є результатом поєднання ідей різних теоретичних шкіл. До міждисциплінарних досліджень варто віднести напрям *Peace and Conflict Studies*, який базується здебільшого на ліберально-ідеалістичній традиції. Візія миру в рамках *Peace and Conflict Studies* змінювалася залежно від етапу розвитку напрямку. С. Вебель називає цей напрямок «лівацькою версією міжнародних відносин» [18, с.397], і з цим можна погодитися. Традиційно *Peace and Conflict Studies* включає такі аспекти, як права людини, розвиток і реконструкція, гендерні питання, гуманітарна допомога, діяльність міжнародних організацій, агенцій, фінансових установ, неурядових організацій і недержавних суб'єктів, ширші підходи до розбудови миру. Методологія досліджень спрямована на розуміння насильства, війни, миру з точки зору різних верств населення, а не тільки еліт.

Перше покоління *Peace and Conflict Studies* базується на реалістичному концепті негативного миру і державцентричному дискурсі. Основні акценти зроблені на операціях з підтримання миру, переговорному процесі, взаємодії всередині альянсів, конституційних угодах і прикордонних питаннях. Формується версія обмеженого миру, створеного у владних кабінетах за допомогою дипломатії. Такий мир балансує між державними інтересами і ресурсами, базується на домінуванні однієї сторони, втручанні третьої сторони або має зовнішнього гаранта [32, с.101], що корелюється з реалізмом. Паралельно в рамках *Peace and Conflict Studies* розвивається конфліктний менеджмент, який включає елементи ліберально-ідеалістичної парадигми (міжнародна кооперація, діяльність міжнародних організацій тощо).

Друге покоління досліджень *Peace and Conflict Studies* (Т. Ф. Ленц, К. Боулдінг, С. Келман, Й. Гальтунг, Я. Голсті) зосередило увагу на *Conflict Resolution* – сукупності механізмів ідентифікації, моніторингу, управління та врегулювання конфліктів. З'являються численні моделі миру, серед яких «win-win», громадянський мир, ліберальний мир і позитивний мир як «сукупність відносно узгоджених цінностей у світовому співтоваристві» [17, с.17]. Результатом стала ідея побудови миру

«знизу вгору» акторами громадянського суспільства разом з державами та транснаціональними акторами. Це відображає поєднання ліберальних і реалістичних тенденцій і вплив на напрям безпекових студій (англ. «Security Studies»). Основна дискусія була навколо багатосторонньої дипломатії, миробудівництва, ситуаційних підходів і ролі третьої сторони в запобіганні конфліктам [32, с.103]. Підхід до миру другого покоління є більш прийнятним, проте потребує значного часового ресурсу й перебудови міжнародної практики розбудови миру. Позитивний мир передбачає прийняття усіма учасниками універсальних ліберальних норм, повагу до прав людини, прагнення до соціального добробуту, залучення недержавних і неофіційних акторів, що зближує Peace and Conflict Studies з критичними дослідженнями.

Третя хвиля досліджень (Л. Крісберг, С. Мітчел, А. Керл, Е. Болдінг) була спричинена практикою розбудови миру і запитом владних еліт. Акцент у дослідженнях зроблений на методах й інструментах миробудівництва, повоєнному відновленні та реконсiliaції, ліберальному управлінні, ролі міжнародних інституцій і недержавних акторів, а візія миру повністю співпадає з концепцією ліберального миру. Саме такий підхід став основним у дослідженні миру й конфліктів, хоч і викликав претензії з боку критиків. Вони наголошували на емансипаційному потенціалі Peace and Conflict Studies, неоліберальному та неокolonіальному підтексті [32, с.109].

Четверте покоління Peace and Conflict Studies (Е. Азар, Е. Лінклейтер, Д. Франсіс) передбачає емансипаційну форму миру, яка відображає інтереси, ідентичності й потреби державних і недержавних суб'єктів, в основі має соціальну справедливість і взаємне пристосування. О. Річмонд називає таку форму «щоденний пост-вестфальський мир» [32, с.109]. Значна увага приділена питанню гібридності, трансформації конфліктів, інструментам розбудови миру, медіації, діалогам тощо. У дослідженнях четвертого покоління акцент зміщений на реформу управління, яка є обов'язковою в процесі розбудови миру і постконфліктному регулюванні. Фактично в XXI ст. мир перетворився на складний масовий, інтервенційний, соціальний, політичний і економічний процес, що проектується і розбудовується усіма акторами.

Дослідження Й. Гальтунга стоять окремо в Peace and Conflict Studies, оскільки досить складно визначити його приналежність до конкретної наукової школи (присутні неоліберальні, неомарксистські ідеї, помітною є близькість до критичних теорій), крім того, відбулася суттєва трансформація якого поглядів. У своїх наукових працях вчений запропонував концепцію негативного та позитивного миру, типологію насилля, життєвий цикл конфлікту, а також шляхи вирішення конфлікту [17]. Дослідник вважав цілком досяжним ідеалістичний позитивний мир шляхом «мирного мислення» (англ. «peace thinking») і моделі мирної трансформації конфлікту, яка залишається актуальною і може бути застосована для врегулювання сучасних конфліктів.

Воєнний історик Н. Фанк вважає ідеалістичний мир відірваним від реальності й називає його «благочестивим закликком, засобом досягнення мети або взагалі пустим терміном риторичного виправдання» [20, с.5]. Натомість він пропонує п'ять підходів до миру:

- мир з позиції сили (англ. «peace through power politics») – в основі гегемонія і домінування;
- мир через світовий порядок (англ. «peace through world order») – в основі спільні цілі, співпраця та діяльність міжнародних інституцій;
- мир шляхом розв'язання конфліктів (англ. «peace through conflict resolution») – «безперервний процес вмілого вирішення та, коли це можливо, запобігання чи трансформації конфлікту»;
- мир на основі ненасилля (англ. «peace through nonviolence»);
- мир через особисту трансформацію і трансформацію суспільства (англ. «peace through personal and community transformation»): Н. Фанк наголошує на критичності розвитку та дозрівання «внутрішнього процесу» (трансформації), який має призвести до «мирної поведінки» або «культури миру» [20, с.5].

Шведський дослідник Т. Олсон в контексті Peace and Conflict Studies висуває концепцію трикутників (англ. «Triple-R and Triple-M concept»), яка розкриває причини конфліктів і варіанти розв'язання конфліктної ситуації та встановлення миру. Відповідно до концепції, люди беруться за зброю, тому що в них є причини (англ. «Reasons») у вигляді скарг і цілей, ресурси (англ. «Resources») у вигляді здатності й можливостей, і вони мають рішучість (англ. «Resolve»), тому що вони не бачать альтернативи насильству для досягнення своїх цілей (R-фактори) [28, с.134]. Це перелік необхідних і достатніх вимог для початку збройного міждержавного конфлікту. Різні ступені миру в процесі вирішення конфлікту науковець також пояснює за допомогою M-трикутника: MHS (Mutually Hurting Stalemate) – патова ситуація, яка взаємно шкодить; MEO (Mutually Enticing Opportunity) – взаємно приваблива можливість; MOR (Mutually Obtained Rewards) – взаємна

винагорода внаслідок припинення конфлікту [28, с.134]. Трикутник Triple-M рухається через фази діалогу, імплементації та консолідації. Тобто мир постає як змінна, виражена Т. Олсоном у цих трьох варіаціях, залежно від комбінації R-факторів у процесі врегулювання конфлікту.

З точки зору введених тут понять, трикутник Triple-R – це набір взаємопов'язаних, пояснювальних змінних, які проливають світло на залежну змінну, трикутник Triple-M. Оскільки кожен учасник конфлікту має свій власний трикутник Triple-R, мирний процес, на думку дослідника, полягає у гармонізації різних трикутників Triple-R суб'єктів конфлікту, щоб вони разом і взаємно сприяли співпраці замість конфлікту [28, с.144]. Через трикутник Triple-R можна аналізувати процес врегулювання конфлікту: діалог, домовленість і його реалізація, управління конфліктом або трансформація конфлікту, консолідація і мир, адже R-фактори виступають також як дестимулятори до війни та як вибіркові та колективні стимули для миру [28, с.152]. Ці обидва трикутники можна використовувати для вироблення стратегії запобігання конфліктам. У ключі практичної спрямованості концепція Triple-R/Triple-M пропонує корисний спосіб організації інструментарію учасників мирних переговорів і практиків із запобігання конфліктам, а також мотивації та структурування політичних дій, міжнародного співробітництва та координації переговорного процесу та реалізації мирного врегулювання.

У міжнародних відносинах все частіше використовується поняття «сталий мир» (англ. «steady-state peace») [6, с.10]. Сталий мир – стан, не пов'язаний з нав'язуванням. Він є продуктом домовленості між усіма акторами міжнародних відносин і базується на ліберальних цінностях. Дж. Еррера взагалі розглядає сталий мир як засіб державного управління, раціональний і прагматичний з точки зору фактичних витрат (особовий склад, матеріальні засоби, політична підтримка тощо) [6, с.10]. Такий мир є активним, адже формує політичне середовище, яке унеможливує війну.

Реалізація миру як «засобу» вимагає значної зміни парадигми, яка мала б розширити концепцію «м'якої сили», включаю «пристосування, привабливість своїх цінностей та інклюзивність» [6, с.10]. Держава також має сприяти співробітництву за допомогою миру, пропагуючи належні цінності (права людини, повагу, процвітання) у поєднанні з відповідними діями. У цьому відношенні мир доповнює «розумну силу» з метою формування поведінки інших без необхідності вдаватися до війни: «Мир має відображати співпрацю та спонукання, а не нав'язування чи підкорення», – пише полковник Дж. Еррера [6, с.10]. Гармонія, спокій і порядок можуть бути досягнуті шляхом відновлення спільних цінностей і громадянських чеснот через освіту на індивідуальному рівні, через суворіший нагляд і прозорість відповідального управління на колективному рівні, а також через відновлення міжнародної легітимності та довіри на міжнародному рівні [6, с.11]. Варто погодитися, що таку концепцію миру як засобу державного управління, не пов'язаного традиційними уявленнями про відсутність, припинення або продовження війни, нелегко концептуалізувати і ще важче оцінити.

Окремої уваги заслуговує *позиція британського дослідника О. Річмонда*, який за своїми поглядами більш схильний до неолібералізму і поділяє думку про доцільність врахування пропозицій критичної теорії. Науковець виступає за плюралізм і пропонує міждисциплінарний підхід як ключ до сталого миру, детально пояснюючи, як саме він може бути реалізованим з опорою на здобутки різних наук і сфер [32, с.158-163]. Як і Дж. Еррера, О. Річмонд проти нав'язування такого миру. Простота, редукціонізм, раціоналізм, на його думку, мають бути «стовпами миру» [32, с.5].

Дослідник порівнює теорію міжнародних відносин із соціальною антропологією, адже вони обидві мають не просто вирішувати питання насильства, війни, конфліктів, тероризму, політичного порядку на внутрішньому та міжнародному рівнях, а й включати міждисциплінарну роботу у сферах транснаціоналізму та глобалізації, ідентичності, культури, гендеру, навколишнього середовища тощо [32, с.6]. Так само, як і в соціальній антропології, О. Річмонд рекомендує проаналізувати антигегемоністичні та «мовчазні» позиції та відшукати механізми їх замовчування [32, с.6-7], що значно розширює рамку досліджень миру й концепт розбудови миру. Й. Гальтунг і Ч. Вебель теж погоджуються, що Peace and Conflict Studies мають напрацювати парадигму, яка враховує гендерні, етно-лінгвістичні, релігійні, навіть екологічні питання й інтереси маргіналізованих акторів, тому що саме цей напрям досліджень миру «служує всім людям і націям» [18, с.398]. Д. Франсіс, оперуючи категоріями соціальної антропології, стверджує, що зміцнення та розвиток культури миру передбачає поєднання «чоловічих» концепцій сили та героїзму з «жіночими» цінностями піклування й турботи [16, с.155].

О. Річмонд запевняє: «...потрібні дослідження та політика, орієнтовані на контекстне розуміння миру, а не просто зосереджені на страху, відтвореному у вигляді найгіршого сценарію безпеки,

що випливають із балансу сил або терору, спричиненого військовими, політичними чи економічними аналітичними рамками» [32, с.4]. Мир можна контекстуалізувати більш тонко, географічно, культурно. На думку дослідника, потрібна диференціація між міжнародним порядком і миром у глобальному контексті, а також місцевим порядком та миром у місцевому чи корінному контексті. Мир має концептуально й теоретично представляти детальне завдання з багаторазовою динамікою конфліктів і війн і корелювати з соціальними, політичними та економічними очікуваннями.

Висновки. Сучасний концепт миру виник на основі ортодоксальної вісі «лібералізм-реалізм». Ліберально-ідеалістична парадигма сформувала позитивну епістемологію і онтологію миру, заклавши основу дискусії про мир. Позитивний мир уособлює відсутність фізичного і структурного насилля, стаючи майже реальністю для ліберальних демократій і «мрією» для інших держав. Мир розглядається як ідеальний, але досяжний, розбудований на основі співпраці та взаємодії держав, інституцій і організацій. Реалісти, навпаки, виробили негативну епістемологію миру і його державоцентричну модель на основі гегемонії та домінування («мир переможця»). Мир розглядається як тимчасовий стан між війнами, тому напрацювання реалістичних підходів можуть бути корисними в контексті конфліктного менеджменту й кризового реагування, а також практики реалізації теорії демократичного миру. Завдяки неолібералізму і неореалізму створена потужна емпірична база із досліджень миру й конфліктів і виявлені «слабкі» місця вже реалізованих підходів у розбудові миру. Крім того, концепція ліберального миру є результатом взаємовпливів реалізму й ідеалізму, їх своєрідним гібридом, який сьогодні є практично втіленим через діяльність ООН і потребує переосмислення не лише науковцями, а й політиками, дипломатами, громадськістю.

Конструктивісти пропонують прагматичну версію миру, створеного акторами, які мають відповідні ресурси, вплив і широкий консенсус щодо нього. Структуралістська і марксистська програма щодо миру, так само як і напрацювання критичної теорії, має частково включений характер, їй не вистачає чіткості й структурованості, як в реалізмі або лібералізмі, в яких зрозумілою є ієрархія і рівні домінування, роль державних і недержавних акторів у питаннях розбудови миру, ранжування зовнішніх і внутрішніх факторів тощо. Запропонований зазначеними школами емансипаційний мир, на думку авторки, є сьогодні неможливим. У сучасному глобалізованому й мінливому світі рівність і справедливість не можуть бути основою світового порядку і, відповідно, концепту миру. Варто повністю погодитися з думкою О. Річмонда, що «безпека та стабільність дискурсивно конструюють міжнародне життя» [32, с.14]. Відтак, більш аналітично продуктивними є ті теоретичні підходи, які спрямовані на побудову концепту миру через безпечний розвиток, максимально наближеного до позитивного бачення миру.

Англійська школа міжнародних відносин наближена до такого концепту. Вона актуалізувала питання розширення рамок дослідження миру, розвинувши дискусію про цінності, інтереси, ідентичності, права людини, що дозволило змінити підхід до конфліктного врегулювання і розбудови миру. Запропонована модель миру співвідноситься з концепцією ліберальної демократії, але враховує транснаціоналізм і важливість побудови комунікацій всередині світового співтовариства. Peace and Conflict Studies наразі за кордоном є домінуючим напрямом у дослідженні миру, зважаючи на його практичну орієнтованість і вже опрацьовану базу кейсів, моделей, матриць. Він включає в порядок денний аналіз найрізноманітніших аспектів розбудови миру, починаючи від традиційних наукових розвідок, присвячених виявленню причин насильства і воєн і закінчуючи гендерними й екологічними аспектами.

Можна констатувати, що так звана «ортодоксія» втратила популярність не лише через нищівну критику з боку неомарксистів і критиків, а й через певну «відірваність» від реалій ХХІ ст. Доцільним є поєднання критичних підходів, звернення до напрацювань англійської школи міжнародних відносин і Peace and Conflict Studies і разом з тим розвиток міждисциплінарних досліджень.

Традиційно в теорії міжнародних відносин мир асоціюється з певною ідеологією або політичними чи економічними рамками, представлений як об'єктивна істина, пов'язана з повною легітимністю, і розглядається як ієрархічна інституційна основа або орієнтована на суспільство рамка за принципом «знизу-вгору». Після закінчення «холодної війни» дискусія про мир здебільшого зводилася до суперечливих образів миру, які протистоять суперечливим інтересам, тому в розробці концепту миру основна увага зосереджується на запобіганні конфліктам, припиненні або запобіганні війні, передумовам миру, механізмам й інструментам його гарантування і, нарешті, створенні зовнішнього миру, а не на сталому мирі. В еру глобалізації та постправди дебати про міжнародні конфлікти і війни видаються недоцільними. Набагато важливішою і продуктивнішою з точки зору

сталого розвитку і міжнародної безпеки є дискусія про концепт миру, методи ефективної превенції, сучасні форми посередництва і практику медіації, інструменти розбудови миру і постконфліктного врегулювання. Корисною може бути розробка нових кількісних і якісних показників миру.

Розглядаючи теоретичні перспективи у дослідженні миру, слід зазначити, що значна увага науковців, особливо неолібералів і неореалістів, привернута до аналізу зовнішньополітичної поведінки демократичних режимів, що пов'язано з теорією демократичного миру, залишаючи розгляд поведінки авторитарних і гібридних режимів за лаштунками і не розкриваючи особливостей їхнього впливу на процес розбудови миру в регіонах, в яких демократія не має міцного історичного підґрунтя. Припущення про мир, закріплене в рамках позиції групи на певній території або на основі переваги однієї культури, ідентичності або релігії над іншою, може легко стати джерелом конфлікту, тому регіони та держави, які тривалий час вважалися «периферією» потребують особливої уваги дослідників.

Роль і діяльність окремих осіб і суспільства в цілому у створенні миру, як правило, тривалий час залишалася за лаштунками, у центрі уваги були масштабні мирні проекти, які мають політичний, економічний, військовий, соціальний та конституційний характер. У сучасному світі неможливо не брати до уваги суспільні та громадські рухи, транснаціональних акторів і окремих політиків і дипломатів, тому варто просувати такі теорії миру, які фокусуються на особистостях, суспільному розвитку, критеріях добробуту, транснаціоналізмі, інституціоналізмі, тому що вони стають основою сталого миру. Питання особистісного лідерства в розбудові миру і процесі прийняття відповідних рішень є малодослідженим. Потрібна широка співпраця наукової спільноти, експертів, громадськості, державних діячів, дипломатів, представників міжнародних і регіональних організацій, міжнародних агенцій, медіа з метою аналізу помилок та ідентифікації кращих практик, популяризації «культури миру», «мирного мислення» і формування пулу професіоналів у сфері розбудови миру.

Наявні сьогодні наукові теорії та підходи мають власний концепт миру. Така варіативність дозволяє розвинути широку дискусію про мир, запропонувати нові методологічно сумісні підходи і виробити сучасне комплексне розуміння миру, принципи і механізми його розбудови, але найбільш перспективними і аналітично продуктивними можуть бути дослідження, спрямовані на контекстне розуміння миру. Теорія необхідна для того, щоб спрямувати миротворців на створення міцнішого та позитивного миру, а не лише на глибше дослідження миру. На думку Й.Гальтунга і Ч. Вебеля, подолання розриву між моралізмом руху за мир і прагматизмом зовнішньої політики є основним завданням, яке стоїть перед усіма, хто прагне досягти миру на Землі [18, с.399].

Примітки:

* «На вербі грушки не родяться» – український відповідник зазначеного сталого вислову

Бібліографічний список:

1. Багінський А. Ліберальний мир» як концепція та практика врегулювання конфлікту. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2019. Вип.3 (43). С.15-19.
2. Бжезинський З. Велика шахматна дошка (господство Америки и её геостратегические императивы) / пер. с англ. Москва: Международные отношения, 1998. 112 с.
3. Кант И. К вечному миру. Москва: «РИПОЛ Классик», 2018. 430 с.
4. Коротков Д.С. Вплив ліберально-ідеалістичного напрямку на традиційну гегемонію реалістів у теорії міжнародних відносин. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури.* 2020. Т. 12. № 2. С. 87-93.
5. Окунева Е.С. Критика теории «демократического мира»: от реализма к конструктивизму. *Сравнительная политика.* 2015. №4(21). С.6-9. URL: <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/view/328>.
6. Паніна І.Г. Ліберально-ідеалістична традиція в дослідженні миру. *Політичне життя.* 2021. №3. С. 132-140.
7. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
8. Тодд Э. После империи. Pax Americana – начало конца. Москва: Международные отношения, 2004. 240 с.
9. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. Москва: АСТ, 2005. 571 [5] с.
10. Adorno T. Negative Dialectics / translated by E.B. Ashton. New York : Seabury Press, 1973. XXI, 416 p. URL: <https://cutt.ly/sOo3CBE>.
11. Aron R. Peace and war: a theory of international relations/ translated by R. Howard, A. Baker Fox. New York: Garden City, Doubleday, 1966. XVIII, 820 p.
12. Buzan B. Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict.* 1997. No. 32 (5). PP. 5-28.
13. Buzan B., Lawson J. Capitalism and the emergent world order. *International Affairs.* 2014. No.90 (1). PP. 71-91.

14. Doyle M. W. Democratic Peace. *Security Studies: a reader/ Ed. by C. Hughes and L. W. Meng*. London, New York: Routledge, 2011. PP. 176-183.
15. Farber, H., Gowa J. (1995). Politics and Peace. *International Security*. 1995. Vol.20. No.2. PP. 123-146.
16. Francis D. Rethinking War and Peace. London: Pluto Press, 2004. 177 p.
17. Galtung J. A Synthetic Approach to Peace Thinking. Oslo: International Peace Research Institute, 1967. 238 p.
18. Galtung J., Webel C. Peace and conflict studies. Looking back, looking forward. *Handbook of peace and conflict studies / edited by Charles Webel and Johan Galtung*. London, New York: Routledge, 2007. PP.397-399.
19. Gray C. S. War, peace and international relations: an introduction to strategic history. London: Taylor & Francis e-Library, 2007. 321 p.
20. Herrera H. On Peace: Peace as a means of Statecraft.
URL: https://www.files.ethz.ch/isn/102503/Peace_Statecraft_june09.pdf
21. Howard M. The invention of peace and the reinvention of war London: MacGuru Ltd, 2002. 126 p.
22. Keohane R. Neoliberal Institutionalism. *Security Studies: a reader/ Ed. by C. Hughes and L. W. Meng*. London, New York: Routledge, 2011. PP. 167-175.
23. Keohane R., Martin L. The Promise of Institutional Theory. *International Relations*. Summer 1995. Vol.20. No.1. PP.39-51.
24. Layne C. Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace. *International Security*. 1994. No. 19. Autumn. PP. 5-49.
25. Levy J.S. The Causes of War and the Conditions of Peace. *Annual Review of Political Science*. 1998. No. 1. PP.139-165.
26. Morgenthau H. Politics among Nations : the Struggle for power and peace. 5^a ed. rev. New York: Alfred A. Knopf, 1978. XX, 650 p.
27. Mueller S. F. Peace, War and Modernity in International Relations. *Theory Transcience Journal*. 2010. Vol. 1. No 1. PP.33-46.
28. Ohlson T. Understanding Causes of War and Peace. *European Journal of International Relations*. 2008. Vol. 14. N 1. P. 133-160.
29. Oren I. The Subjectivity of the “Democratic” Peace. *International Security*. 1995. Vol. 20. No. 2. PP. 147–184.
30. Owen J.M. How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*. 1994. Vol. 19. No. 2. PP. 87–125.
31. Patomaki H. The Challenge of Critical Theories: Peace Research at the Start of the New Century. *Journal of Peace Research*. 2001. Vol. 38. No. 6. PP. 723–737.
32. Richmond O. P. Peace in international relations / Routledge studies in peace and conflict resolution; series editors T. Woodhouse and O. Ramsbotham. London: Taylor & Francis e-Library, 2008. 218 p.
33. Russet B. Neo-Kantian Perspective. *Security Studies: a reader/ Ed. by C. Hughes and L. W. Meng*. London, New York: Routledge, 2011. PP. 184-189.
34. Theories of international relations / Scott Burchill ... [et al.]. 3rd ed. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 310 p.
35. UN Charter: [full text] / United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.
36. Waltz K. Man, the State, and War: A Theoretical Analysis. Columbia University Press, 2001. 263 p.
37. Webel C. Introduction: toward a philosophy and metapsychology of peace. *Handbook of peace and conflict studies / edited by Charles Webel and Johan Galtung*. London, New York: Routledge, 2007. PP. 3-13
38. Wendt A. Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 429 p.
39. Zakaria F. The United States and China are locked in a Cold Peace. *The Washington Post*. August 5, 2021. URL: <https://cutt.ly/xIdlZ5d>.

References:

1. Bahinskiy A. Liberalnyi myr» yak kontsepsiia ta praktyka vrehuliuvannia konfliktu. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. Vyp.3 (43) 2019. S.15-19.
2. Bzhezinskiy Z. Velikaya shahmatnaya doska (gospodstvo Ameriki i eYo geostrategicheskie imperativy) / per. s angl. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya, 1998. 112 s.
3. Kant Y. K vechnomu myru. Moskva: «RYPOL Klassyk», 2018. 430 s.
4. Korotkov D.S. Vplyv liberalno-idealystychnoho napriamku na tradytsiinu hehemoniiu realistiv u teorii mizhnarodnykh vidnosyn. *Filosofiiia ta politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. 2020. T. 12. № 2. S. 87-93.
5. Okuneva E.S. Krytyka teoryy «demokratycheskoho myra»: ot realizma k konstruktyvyvzmu. *Sravnytelnaia polytyka*. 2015. №4(21). S.6-9. URL: <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/view/328>.
6. Panina I.H. Liberalno-idealystychna tradytsiia v doslidzhenni myru. *Politychne zhyttia*. 2021. №3. S.132-140.
7. Parakhonskyi B. O., Yavorska H. M. Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl: monohrafiia. Kyiv: NISD, 2019. 560 s.
8. Todd E. Posle ympery. Pax Americana – nachalo kontsa. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 2004. 240 s.
9. Hantington S. Stolknovenie tsivilizatsiy / per. s angl. T. Velimeeva, Yu. Novikova. Moskva: AST, 2005. 571 [5] s.
10. Adorno T. Negative Dialectics / translated by E.B. Ashton. New York : Seabury Press, 1973. XXI, 416 p. URL: <https://cutt.ly/sOo3CBE>.

11. Aron R. Peace and war: a theory of international relations/ translated by R. Howard, A. Baker Fox. New York: Garden City, Doubleday, 1966. XVIII, 820 p.
12. Buzan B. Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict*. 1997. No. 32 (5). PP. 5-28.
13. Buzan B., Lawson J. Capitalism and the emergent world order. *International Affairs*. 2014. No.90 (1). PP. 71-91.
14. Doyle M. W. Democratic Peace. *Security Studies: a reader/ Ed. by C. Hughes and L. W. Meng*. London, New York: Routledge, 2011. PP. 176-183.
15. Farber, H., Gowa J. (1995). Politics and Peace. *International Security*. 1995. Vol.20. No.2. PP. 123-146.
16. Francis D. Rethinking War and Peace. London: Pluto Press, 2004. 177 p.
17. Galtung J. A Synthetic Approach to Peace Thinking. Oslo: International Peace Research Institute, 1967. 238 p.
18. Galtung J., Webel C. Peace and conflict studies. Looking back, looking forward. *Handbook of peace and conflict studies / edited by Charles Webel and Johan Galtung*. London, New York: Routledge, 2007. PP.397-399.
19. Gray C. S. War, peace and international relations: an introduction to strategic history. London: Taylor & Francis e-Library, 2007. 321 p.
20. Herrera H. On Peace: Peace as a means of Statecraft.
URL: https://www.files.ethz.ch/isn/102503/Peace_Statecraft_june09.pdf
21. Howard M. The invention of peace and the reinvention of war London: MacGuru Ltd, 2002. 126 p.
22. Keohane R. Neoliberal Institutionalism. *Security Studies: a reader/ Ed. by C. Hughes and L. W. Meng*. London, New York: Routledge, 2011. PP. 167-175.
23. Keohane R., Martin L. The Promise of Institutional Theory. *International Relations*. Summer 1995. Vol.20. No.1. PP.39-51.
24. Layne C. Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace. *International Security*. 1994. No. 19. Autumn. PP. 5-49.
25. Levy J.S. The Causes of War and the Conditions of Peace. *Annual Review of Political Science*. 1998. No. 1. PP.139-165.
26. Morgenthau H. Politics among Nations : the Struggle for power and peace. 5th ed. rev. New York: Alfred A. Knopf, 1978. XX, 650 p.
27. Mueller S. F. Peace, War and Modernity in International Relations. *Theory Transcience Journal*. 2010. Vol. 1. No 1. PP.33-46.
28. Ohlson T. Understanding Causes of War and Peace. *European Journal of International Relations*. 2008. Vol. 14. N 1. P. 133-160.
29. Oren I. The Subjectivity of the “Democratic” Peace. *International Security*. 1995. Vol. 20. No. 2. PP. 147–184.
30. Owen J.M. How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*. 1994. Vol. 19. No. 2. PP. 87–125.
31. Patomaki H. The Challenge of Critical Theories: Peace Research at the Start of the New Century. *Journal of Peace Research*. 2001. Vol. 38. No. 6. PP. 723–737.
32. Richmond O. P. Peace in international relations / Routledge studies in peace and conflict resolution; series editors T. Woodhouse and O. Ramsbotham. London: Taylor & Francis e-Library, 2008. 218 p.
33. Russet B. Neo-Kantian Perspective. *Security Studies: a reader/ Ed. by C. Hughes and L. W. Meng*. London, New York: Routledge, 2011. PP. 184-189.
34. Theories of international relations / Scott Burchill ... [et al.]. 3rd ed. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 310 p.
35. UN Charter: [full text] / United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.
36. Waltz K. Man, the State, and War: A Theoretical Analysis. Columbia University Press, 2001. 263 p.
37. Webel C. Introduction: toward a philosophy and metapsychology of peace. *Handbook of peace and conflict studies / edited by Charles Webel and Johan Galtung*. London, New York: Routledge, 2007. PP. 3-13
38. Wendt A. Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 429 p.
39. Zakaria F. The United States and China are locked in a Cold Peace. *The Washington Post*. August 5, 2021.
URL: <https://cutt.ly/xIdlZ5d>.

Panina I. G. The Study of Peace and the main theoretical perspectives

The article attempts to outline the main theoretical perspectives in the study of peace. The author analyzes the dynamics of the characteristics of peace in international relations and identifies the role of different theoretical approaches and scientific schools in shaping the concept of peace. It is emphasized that in the modern world order it is important to develop a common understanding of peace, the values of conflict resolution and effective approaches to peacebuilding. Given these challenges, the theoretical basis for building peace needs to be reconsidered and rethought in order to identify the most promising areas of research. It is noted that theoretical issues of peace theory are rarely the subject of scientific research of domestic researchers. The main theories of peace have been formed and developed mainly by foreign scholars, but there is a contradiction of images of peace, serious discussion and criticism of most concepts of peace, which gives rise to new approaches and comprehensive research, opening the way for Ukrainian scientists.

The author of the article acknowledges that the liberal-idealist paradigm is dominant in the understanding of peace, so its analysis is given considerable attention. However, the article describes the realistic vision of the problem of peace, which forms the basis of the framework of peace research with the liberal-idealist tradition and is the so-called «orthodoxy». Unorthodox theories are described in detail, including the English School of International Relations, Marxists and Neo-Marxists, critical theories, constructivism and post-constructivism, and interdisciplinary research, the most important of which is Peace and Conflict Studies.

The article analyzes and compares these scientific approaches and schools, identifies the strengths and weaknesses of research, the main discussions and the reasons for criticizing each of them. It is suggested that the debate on international conflicts and wars in the era of globalization and post-truth is erroneous and inexpedient, and instead the emphasis in the theory of international relations is shifted towards the formation of a modern concept of peace and peaceful coexistence. The author emphasizes that each theory and approach has its own concept of peace, but this variability allows to develop a broad discussion of peace, propose new methodologically compatible approaches and develop a modern comprehensive understanding of peace, principles and mechanisms for its development.

Keywords: *peace, peace building, orthodox theories of peace, liberal-idealist tradition, realism, the English School of International Relations, neo-Marxism, critical theories, constructivism, Peace and Conflict Studies.*